

ΠΩΜΑΤΑ ΛΑΞΕΥΜΕΝΗΣ ΠΕΤΡΑΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΛΘΗ¹

Χρήστος Ματζάνας
Αρχαιολόγος, Δρ Προϊστορίας

*‘Άλλα γυνή χείρεσσιν πίθου μέγα πώμ’ ἀφελούσα
‘Ήσιος, ‘Έργα και ‘Ημέραι, 94*

Χαρακτηριστικά τέχνηρα από τον μεσοελλαδικό (ΜΕ) οικισμό της Μάλθης (Μεσσηνία) είναι τα λίθινα πώματα (καπάκια) πίθων ή άλλων αγγείων (εικ. 1-3), τα οποία ονομάστηκαν “stone covers” από τον ανασκαφέα (Valmin 1938: 345-355, πίν. XXVII), χαρακτηρισμός που είναι περισσότερο λειτουργικός, αφού υπονοεί την ενδεχόμενη χρήση τους, παρά τυπολογικός. Στο πλαίσιο της δημοσίευσης αυτής θα εξεταστεί ο τρόπος κατασκευής τους (μέθοδοι και τεχνικές), θα διατυπωθούν ορισμένες απόψεις για την αναβίωση παλαιότερων γνωστικών κεκτημένων (“savoir faire”) και θα γίνει η περιγραφή μιας προσπάθειας πειραματικής κατασκευής παρομοίων αντικειμένων.

Χρήση - Χρονολόγηση

Τα περισσότερα από τα αντικείμενα αυτά βρέθηκαν σε ΜΕ σπίτια της Μάλθης μαζί με θραύσματα πίθων (Valmin 1938: 355). Τα παλαιότερα όμως δείγματα προέρχονται από τον οικισμό της Νεότερης Νεολιθικής (6η-5η χιλιετία) του Σαλιμάγκου, ενός κυκλαδικού ξερονησιού και έχουν χαρακτηριστεί ως πώματα. Παρουσιάζουν όμως, σε σύγκριση με εκείνα της Μάλθης, μια εντελώς στοιχειώδη επεξεργασία (Evans & Renfrew 1968: 70, εικ. 86). Ως “pot lids” (πώματα αγγείων) έχουν επίσης χαρακτηριστεί πανομοιότυπα σχιστολίθια προϊστορικά αντικείμενα από τη Λακωνία, που είναι δουλεμένα και στις δύο όψεις με σκληρό, και πιθανώς και με μαλακό κρουστήρα (Cavanagh 1996: 180, εικ. 8 b). Στη Δήλο, αντίθετα, ανάλογα αντικείμενα φαίνεται πως είχαν χρησιμοποιηθεί και ως χρωματοπίττες, αν κρίνει κανείς από την ύπαρξη χρωστικών υπολειμμάτων στην επιφάνειά τους

(Delos XI: 33, εικ. 32). Παρόμοιο αντικείμενο, που έχει βρεθεί στα Νιχώρια της εποχής της Χαλκοκρατίας (Μεσσηνία), θεωρείται ότι, εκτός από πώμα, μπορούσε να ήταν υφαντικό βάρος (Blitzer 1992: 728 & 744)².

Η κατασκευή πωμάτων για κιούπια συνεχίστηκε και στα νεότερα χρόνια. Συγκεκριμένα, κατασκευάζονταν στο Καλαμάκι Πηλίου από παραδοσιακούς λιθοβόρους που κατεργάζονταν τον ντόπιο σχιστόλιθο (πληροφορία Ειής Σαραντά-Μίχα). Παρόμοια αντικείμενα είχαν χρησιμοποιηθεί επίσης σε παραδοσιακά σπίτια της Μεσσηνίας ως βάσεις ή βατήρες για την έδραση των ξύλινων δοκών υποστήριξης της στέγης (Valmin 1938: 355).

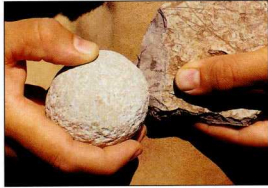
Τυπολογική προσέγγιση

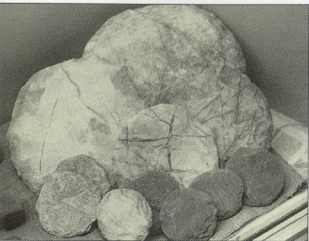
Τα πώματα ανήκουν σε μια κατηγορία αντικειμένων αποκρουσμένου ή λαξευμένου λίθου, τυπολογικά δε θα μπορούσαν να ενταχθούν στην

6. Αρβαστολιθική πλακέτα-φορέας του μελλοντικού τεχνίτη.

7. Μερική απορρίωση, Εσχόντραμα και προσχεδιασμός με λίθινο κρουστήρα (φωτ. Αμαλίας Κακαμαρά).

8. Πώμα στο στάδιο του προσχεδιασμού με λίθινο κρουστήρα.

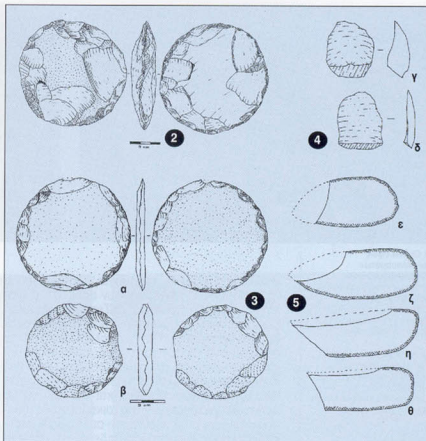

κατηγορία των "δισκοειδών αμάδων" (palet disque)³. Πρόκειται για πυρηνόμορφα εργαλεία που ταξινομούνται μαζί με τα λάνιστρα, τα πολυέδρα, τις λαξευμένες αβάνες και τους χειροπελέκες⁴. Χαρακτηριστική είναι η ομοιότητά τους με την κατηγορία των δισκοειδών χειροπελέκων (Bordes 1988: 84, πίν. 64), όπως επίσης και των δισκοειδών πυρήνων (ό.π., 97, πίν.105, 106, 1).

Τεχνολογική προσέγγιση

Η διάμετρος των 61 αυτών πωμάτων, κυμαίνεται από 7 έως 50 εκατοστά περίπου, ενώ το πάχος τους από 1-8,5 εκ. Είναι κατασκευασμένα από τοπικό λευκό ασβεστόλιθο και, σε μερικές μόνο περιπτώσεις, από κροκάλα ή διευθετημένα αποκρούσματα⁵ λεπτόκοκκου ψαμμίτη και ασβεστιτικού κροκαλοπαγούς. Σκοπός της λάξευσης είναι να αποκτήσουν κυκλικό περίγραμμα που να ανταποκρίνεται καλύτερα στη χρήση τους. Όταν το σχήμα τους είναι σύμφωνο με αυτή την προδιαγραφή (κάτι που ισχύει κυρίως στην περίπτωση των κροκάλων), η επεξεργασία που υφίστανται οι αρχικοί φορείς είναι ελάχιστη.

Όσον αφορά τις τεχνικές και τις μεθόδους κατασκευής τους, διαπιστώνουμε ότι τα περισσότερα από τα αντικείμενα αυτά είναι κατασκευασμένα από μεγάλα φυσικά κομμάτια (éboullis, waste), πεπλάσιμα (πλάκες, dalles), προερχόμενα από φυσική κατάτμηση και απόσχιση (délitement, parting) του ασβεστολιθικού γεωλογικού υποβάθρου της θέσης (μητρικό πέτρωμα). Στη συνέχεια ακολούθησε η φυσική

1. Πώματα πύθων διαφόρων μεγεθών (Μπενέκιο Αρχαιολογικό Μουσείο Καλαμάτας).

2. Το υπ' αριθμόν 354 πώμα πύθων από τη Μάλθη, ίσως κατασκευασμένο σε μεγάλο αποκρούσμα (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας).

3. Τα υπ' αριθμόν 533 και 648 πώματα πύθων (πρόσβα, πλαγία και οπίσθια όψη). Το πρώτο (α) είναι φτιαγμένο μόνο με επεξεργασίες σε λεπτή ασβεστολιθική πλακέτα, το δεύτερο (β) σε πεπλάσιμη ψαμμιτική κροκάλα (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας).

4. Κάτω όψη και τομή αποκρουσμάτων εξαγόμενων με σκληρό (λίθινο) κρουστήρα (γ) και μαλακό κρουστήρα (οστόνιο ή ξύλινο) (δ).

5. Τομές κροκάλων που έχουν λαξευτεί: (ε) σε ακίντη κρουστήρα, (ζ) με λίθινο σκληρό κρουστήρα, (η) με κρουστήρα από ελαφόκερας και (θ) με ξύλινο κρουστήρα.

διάβρωση και το πατινάρισμα των σπασμένων επιφανειών. Πρόκειται δηλαδή για απλές πέτρες τοπικής προέλευσης. Σε μερικές ωστόσο περιπτώσεις, όταν το σχήμα δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές αυτές, διαπιστώνουμε ότι χοντρά κομμάτια έχουν υποστεί κάποιου είδους κατάτμηση με βαρύ λίθινο κρουστήρα, προκειμένου να αποσπαστούν αποκρούσματα ή θραύσματα λεπτότερα.

Το επόμενο στάδιο, μετά την απλή περιουλογογία του κατάλληλου κομματιού ή τη δημιουργία του, ήταν ο προσχεδιασμός ή ξεχόντρωμα (mise en forme, shaping out) και η επεξεργασία των πλακών ή των μεγάλων φολιδών που προέρχονταν από την κατάτμηση ογκωδών φυσικών τεμαχίων, ώστε να αποκτήσουν κυκλικό σχήμα. Η επεξεργασία αυτή ήταν συνήθως μικτή εναλυσσόμενη και αφορούσε και τις δύο όψεις του αντικείμενου. Στα στάδια αυτά μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σκληρός λίθινο κρουστήρας. Ωστόσο, πολλά παραδείγματα (εκτός από μεγάλη ευγένεια και επιδεξιότητα στη λάξευση της πέτρας) δείχνουν τη χρήση μαλακού, ελαστικού κρουστήρα (από οστό, κέρατο ελαφιδών ή σκληρό και βαρύ ξύλο θάμνων όπως το πουνάρι, η κουμαριά, η αγριελιά και ο πυξός), ή έστω τη χρήση κάποιου λίθινου κρουστήρα από μαλακό πέτρωμα όπως ο ψαμμίτης (ημισκληρός κρουστήρας).

Συγκριτική προσέγγιση με παρόμοια τέχνηρα

Ανάλογα αντικείμενα έχουν βρεθεί και σε παλαιότερες θέσεις (π.χ. παλαιολιθικές), όπου

9. Οι άνω όψεις των θραυσμάτων και αποκρούσμων, απέρχων ή απορριμμάτων αποκόλλησης. Εσχονρέματος και προσχεδιασμού με λίθινο κρουστήρα.

10. Οι κάτω όψεις των θραυσμάτων και αποκρούσμων αποκόλλησης και εσχονρέματος με λίθινο κρουστήρα.

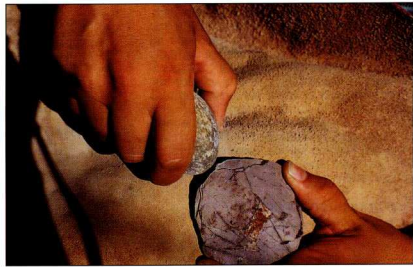
15. Απόλειψη του γείσιου με ειδικό μικρό λίθινο τριπήτρα (égrisoir) για την τελική επεξεργασία με μαλακό κρουστήρα (φωτ. Αρ. Καλαμαρά).

16. Απόψη της άνω όψης του αντικειμένου μετά την επεξεργασία με ξύλινο κρουστήρα.

φυσικά είχαν άλλη λειτουργία. Πρόκειται για "πυρηνόμορφα" τέχνηρα, των οποίων η τεχνολογική αλυσίδα προσανατολίζεται στη διαμόρφωση του κύριου όγκου πρώτης ύλης, ενώ αντίθετα τα αποκρούσματα, τα απολείσματα και τα συντρίμματα (θραύσματα) που προκύπτουν είναι ουσιαστικά τα άπεργα ή απορρίμματα της όλης διαδικασίας (λάξευσης, taille, knapping). Η ίδια λογική εργασίας διέπει και τη λάξευση μη πυριτικών πετρωμάτων για οικοδομικούς σκοπούς. Βέβαια στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιείται σκληρός κρουστήρας (σιδερένιος, από ένα χρονικό σημείο και μετά), ή και έμμεση κρούση με καλέμι, που προσφέρει πολύ μεγαλύτερη ακρίβεια. Πρόκειται για μια τεχνική που προσιδιάζει στον προσχεδιασμό γεωμετρικών σχημάτων, όπως είναι οι πρισματικοί πυρήνες, οι οικοδομικοί κυβόλιθοι αλλά και οι λαξευμένες χάντρες από χαλκήδονο, που κατασκευάζονται ακόμη και σήμερα στην Ινδία. Εκεί όμως, αντί για καλέμι, λόγω των μικρών διαστάσεων των αντικειμένων αυτών, χρησιμοποιείται σταθερό, σιδερένιο, αιχμηρό αμόνι, όπου τοποθετείται το πέτρωμα, και στη συνέχεια με αντίκρουση (contre-coup) αφαιρούνται διαδοχικά τα αποκρούσματα προσχεδιασμού. Η ίδια τεχνική παρατηρείται και στην κατασκευή κυβικών ψηφιδών (tessellae).

Σε γενικές γραμμές, για την κατασκευή των "πυμμάτων" ακολουθείται (διαχρονικά) τεχνική και μέθοδος που έχει πολλά κοινά στοιχεία με αυτήν της Κάτω και της Μέσης Παλαιολιθικής, η οποία αποσκοπούσε στην κατασκευή ειδικού τύπου εργαλείων, των αμφιπρόσωπων χειροπελέκων. Φορέας (support) του εργαλείου αυτού μπορούσε να είναι κάποιος φυσικός κόνδυλος ή κοκκάλα σε πιο εξελιγμένες φάσεις τα αμφιπρόσωπα κατασκευάζονταν σε αποκρούσματα. Ο προσχεδιασμός και η επεξεργασία τους αρχικά γινόταν με σκληρό λίθινο κρουστήρα, όμως από το 500000 περίπου έχουμε αποδείξεις για τη χρήση μαλακού κρουστήρα. Αυτός επιτρέπει την απόσπαση μεγάλων λεπτών αποκρούσμάτων (εικ. 4b) που αφαιρούν ευμεγέθη τμήματα της επιφάνειας του αρχικού φορέα (εικ. 5η και 5θ). Με τον τρόπο αυτόν, το τελικό προϊόν γίνεται λεπτότερο και ελαφρύτερο, χωρίς να χάνει πολύ από το αρχικό του πάχος και μήκος. Βέβαια, σε ορισμένα σημεία όπου το πάχος του αντικειμένου στο επίπεδο κρούσης ήταν μεγάλο, απαιτούνταν η χρήση λίθινο κρουστήρα. Ήταν απαραίτητος κυρίως στην πρώτη φάση του σχεδιασμού κόνδυλων και κορακλών, ενώ, αντίθετα, ο ρόλος του ήταν εντελώς δευτερεύων και παρεμβατικός στην περίπτωση όπου η λάξευση άρχιζε από μεγάλο απόκρουσμα και έπρεπε να

11

12

11. Η τελική αποφλοίωση του τεχνέρου με μαλακό (ξύλινο) κρουστήρα (φωτ. Αρ. Κασμαρά).

12. Άποψη του τεχνέρου μετά από αποφλοίωση και τελικό προσχεδιασμό με μαλακό κρουστήρα.

13

14

χρησιμοποιηθεί στην αφαίρεση πιο χοντρών τημάτων, όπως η φτέρνα (ή πέλαμα). Απαραίτητη ήταν επίσης η χρήση του σκληρού κρουστήρα στην περίπτωση της επαναστροφής (rebroussement ή réflexissement, hinged), που είναι ένα από τα ατυχήματα λάξευσης, οφειλόμενο στην έλλειψη κυρτότητας της επιφάνειας απόκρουσης. Αυτή έχει ως αποτέλεσμα την απόσπαση διαδοχικών αποκρουσμάτων με βαθμιδωτή ή κλι-

μακωτή αναδιπλωμένη απόληξη και τη δημιουργία σ' αυτά παρυφής ή αναδιπλώσης (charnière).

Αντίθετα, ο σκληρός κρουστήρας, είτε κινούμενος είτε ακίνητος και σταθερός, έχει την τάση να δίνει κοντόχοντρα αποκρούσματα (εικ. 4γ), τα οποία αντιστοιχούν σε αποσπάσεις απότομες ("αρνητικά" αποκρουσμάτων), που αφαιρούν σημαντικό μέρος από τις αρχικές διαστάσεις του φορέα, χωρίς ωστόσο να μπορούν να μειώσουν το πάχος του (εικ. 5ε και 5ζ). Βέβαια, όταν το επίπεδο κρούσης είναι προσεχτικά επιλεγμένο ή κατάλληλα προετοιμασμένο, μπορούμε να δημιουργήσουμε και με λίθινο κρουστήρα αποσπάσεις διάχυτες ή επικαλυπτόμενες. Όμως, το αρνητικό του βολβού κρούσης (κλίνη) είναι πολύ βαθύ, κάτι που αντιστοιχεί σε παχύ απόκρουσμα με εξεργό βολβό κρούσης και κόνο (εικ. 4γ). Αντίθετα, το απόκρουσμα που προέρχεται από κρούση μαλακού κρουστήρα έχει επίπεδο ή χαμηλό βολβό κρούσης, και, αντί για κόνο, έχει χείλος, που δείχνει ότι ο κρουστήρας αυτός ουσιαστικά ξεριζώνει παρά αποκόπτεται με κρούση το απόκρουσμα (εικ. 4δ).

Πειραματική προσέγγιση

Χρησιμοποιήθηκε πλακέτα ασβεστόλιθου από το γειτονικό βουνό Λαπίθας (στον νομό Ηλείας). Το πρώτο βήμα ήταν να εγγράψουμε το κυκλικό περίγραμμα του προς κατασκευήν

13. Η άνω όψεις των αποκρουσμάτων απορριμμάτων αποφλοίωσης και προσχεδιασμού με μαλακό κρουστήρα.

14. Η κάτω όψεις των αποκρουσμάτων απορριμμάτων αποφλοίωσης και προσχεδιασμού με μαλακό κρουστήρα.

17. Άποψη της κάτω όψης του αντικειμένου μετά την επεξεργασία με ξύλινο κρουστήρα.

18. Άποψη του προφίλ του αντικειμένου και της συμμετρικής σε σχέση με τις δύο όψεις κόψης.

17

18

19. Μικροσκοπούματα και απολείψματα τελικής επεξεργασίας.

αντικείμενο στο εσωτερικό του ανώμαλου περιγράμματος του αρχικού φορέα (εικ. 6), με κιμωλία ή με οστρακό από εύθρυπτο πηλό ή και με άχρα. Στη συνέχεια αφαιρέθηκαν, με σκληρό λίθινο κρουστήρα ή με κρούση πάνω σε σταθερό ακίνητο κρουστήρα, τα σημεία που περιέσκειαν, ώστε να αποκτήσει το αντικείμενο σχεδόν κυκλικό ή ορθογώνιο σχήμα (εικ. 7-8).

Στο στάδιο αυτό απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή, διότι συμβαίνει το αντικείμενο να σπάει, εξαιτίας του φαινομένου της αντήχησης (ή συντονισμού, *résonance*, *singing*), που προκαλεί τη ρήξη του φορέα σε διαφορετικό σημείο από αυτό στο οποίο χτυπάμε, κυρίως όταν υπάρχει κάποιο εσωτερικό, μη ορατό, ελάττωμα, όπως ρωγμές, ασβεστιτικά φλεβίδια, επίπεδα ζητματογόνα ή διαστρωμάτωσης. Όταν δεν είμαστε απόλυτα σίγουροι για την ομοιογένεια του πετρώματος⁶, μπορούμε, αφού γίνει η αφαίρεση μερικών πρωτότυπων (δηλαδή των πρώτων αποκρουσμάτων με φλωιδή άνω όψη και φτέρνα) στα παχύτερα σημεία της περιφέρειας του φορέα (εικ. 9-10), να συνεχίσουμε την αποκάλυψη και τον προσχεδιασμό του τεχνέριου με μαλακό κρουστήρα (εικ. 11-12). Με αυτόν είναι εφικτή η απόσπαση λεπτών μεγάλων αποκρουσμάτων (εικ. 13-14). Με τον τρόπο αυτόν μπορεί να γίνει η βαθμιαία αφαίρεση του φλοιού και της δύο όψεων και, κατά πρόκταση, η εκκάλυψη του αντικειμένου. Για να αποφευχθούν οι επαναστροφές θα πρέπει κανείς να προβαίνει συχνά στην απόλειψη του γείσου⁸ (εικ.15). Έτσι δημιουργείται μια συμπαγής επιφάνεια κρούσης, σημαντική προϋπόθεση για την απόσκαση διάδοσης των ωστικών κυμάτων που τελικά θα αποκόψουν το απόκρουσμα. Μια επίσης πρακτική ενέργεια είναι να πιεζεί κανείς τη στιγμή της κρούσης το σημείο το οποίο θέλει να αφαιρέσει. Η πίεση αυτή φαίνεται ότι βοηθά στην καλύτερη διάδοση των ωστικών κυμάτων, και ταυτοχρόνα συμβάλλει στην αποφυγή ατυχήματος της υπερβασής⁹, βέτοντας ένα φραγμό ή αποκόπτοντας την πορεία τους. Περιστασιακά, κατά τον προσχεδιασμό ή και την τελική επεξεργασία, μπορούμε να επέμβουμε στα δυσκολότερα σημεία με σκληρό κρουστήρα. Αν όμως δεν υπάρχει πρόβλημα, η τελική επεξερ-

γασία, όπως και ο προσχεδιασμός, μπορεί να γίνει κάλλιστα με τον ξύλινο κρουστήρα (εικ. 16-19). Το να δώσει κανείς ένα απόλυτα κυκλικό περίγραμμα στα αντικείμενα αυτά (εικ. 3α) ξεπερνά σαφώς τις ικανότητες ενός απλού τεχνίτη και αποτελεί αναμφίβολο γούρισμα καλλιτεχνικής ικανότητας.

Σημειώσεις

1. Ευχαριστώ την προϊσταμένη της 2^{ης} ΕΠΚΑ κ. Ξένη Αραπογιάννη και τη διευθύντρια του Σοφολόικου Αρχαιολογικού Ινστιτούτου κ. Βερίτ Βελίς για την άδεια δημοσίευσης. Τα αντικείμενα αυτά βρίσκονται στο μουσείο Ολυμπίδας και Καλαμάρας.
2. Εκτός από λίθινα, υπήρχαν και πηλίνα πιάματα πύθων ή και μικρότερων αγγείων (Burr, 1933: 603), αλλά ίσως και ξύλινα ή από άλλες φθαστές πρώτες ύλες. Έχει ελεσθού διατυπωθεί η άποψη (Burr, *ο.π.*) ότι ορισμένα από αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως μετρήτες στο πλαίσιο κάποιου παιχνιδιού. Παρόμοια λίθινα αντικείμενα έχουν χρησιμοποιηθεί μέχρι πρόσφατα για τη διεγύγνση παιχνιδιών, των αμύλων ή «σαμύλων». Τέλος, μια κατηγορία από ανάλογα πηλίνα αντικείμενα φέρει σπή στο μέσον.
3. Πρβλ. Χρ. Μαντζάνος, «Περίγραμμα λέξεο Λατοτεχνών», Ανθρωπολογία, υπό έκδοση.
4. Πρόκειται για τα εργαλεία που είναι γνωστά στη Βιβλιογραφία με τον όρο «pics» (Brézillon 1983: 284), που δεν πρέπει να συγχέονται με τις νεολιθικές οβείες από λεασμένο λίθο (*herminettes*) (Piel-Desruisseau 1990: 176).
5. Πρόκειται για μεγάλες φολίδες που έχουν υποστεί στοιχειώδη επεξεργασία.
6. Ένας πρακτικός τρόπος ελέγχου της ομοιογένειας της πρώτης ύλης είναι να δώσουμε μικρά χτυπήματα με ένα λίθινο κρουστήρα. Όταν το πέτρωμα είναι ομοιογενές, το κύμα διαδίδεται γρήγορα σε όλη τη μάζα παράγοντας έναν ήχο σχεδόν κρυσταλλικό. Στην αντίθετη περίπτωση ο ήχος είναι μάλλον υπότονος.
7. Γείσο (*carrière*, *overhang*) είναι η οξεία γωνία στον πυρήνα που τοποθετείται μεταξύ επιπέδου κρούσης (ή πίεσης) και επιφανείας κατάρτησης. Απαραίτητη προϋπόθεση για την απόσκαση της κατάστησης λεπίδων είναι η απόλειψη ή απόσπαση του γείσου (*abrasion*) με έναν μικρό κρουστήρα, δοκώ τριπύλο (*brisoir*, *abradant pebble*) από μαλακό πέτρα, όπως υαματίτη ή με ένα συμπίεστη (*pressoir*) που γίνεται είτε κατά τη φορά κατάρτησης των λεπίδων είτε προς το επίπεδο κρούσης.
8. Υπέρβαση (*outrépassage*, *plunging*). Ατύχημα κατά την κατάρτηση ενός πυρήνα ή την επεξεργασία ενός εργαλείου, που οφείλεται κυρίως στην τέλεια κυρτότητα της επιφανείας απόσπασης. Το απόκρουσμα είναι πολύ παχύ στην απόληξη του, λόγω του ότι σπασό και συμπαραέρχεται ένα ολόκληρο τμήμα του φλοιού, και η κάτω όψη του είναι πολύ κυρτή.

Bronze Age Stone Covers from Malthi, Messenia

Ch. Mantzanos

A number of hewn stone covers for pithoi and other vessels were found in the Late MH settlement of Malthi in Messenia. The methods and techniques employed for making these objects are examined in this article.

Βιβλιογραφία

- Blitzer, H., "The Chipped Stone, Ground Stone and worked Bone Industries" In W. Mc Donald (ed.), *Excavations at Nichoria*. vol. II: 712-756, Minnesota, 1992.
- Bordes, F., *Typologie du paléolithique ancien et moyen*, C.N.R.S., Paris 1969.
- Brézillon, M., *La dénomination des objets de pierre taillée. Matériaux pour un vocabulaire des préhistoriens de langue française*, *Wieme supplément à Gallia Préhistoire*, C.N.R.S., Paris 1983.
- Burr, D., "A geometric House and a Proto-Attic Votive Deposit", *Hesperia* 2: 542-540, 1933.
- Cavanagh, W., Crowell, J., Catling R.W.V. & Shipley, G. *The Laconia Survey, Continuity and Change in a Greek Rural Landscape*, Vol. II, British School at Athens, London 1996.
- Evans, J. D. & Renfrew C. *Excavations at Salagou near Antiparos*, Thames and Hudson, London 1968.
- Piel-Desruisseau, J.-P. *Outils préhistoriques. Formes-Fabrication-Utilisation*, Masson 1990.
- Valmin, N., *The Swedish Messenia Expedition*, Lund 1958.